

Franța în imaginarul politic al conservatorilor români: Studiu de caz - Constantin N. Brăiloiu și Alexandru N. Lahovary (1866-1877)

Vlad, Laurențiu

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Vlad, L. (2009). Franța în imaginarul politic al conservatorilor români: Studiu de caz - Constantin N. Brăiloiu și Alexandru N. Lahovary (1866-1877). *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 11, 65-76. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-378555>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

FRANȚA ÎN IMAGINARUL POLITIC AL CONSERVATORILOR
ROMÂNI. STUDIU DE CAZ: CONSTANTIN N. BRĂILOIU
ȘI ALEXANDRU N. LAHOVARY (1866-1877)*

LAURENȚIU VLAD

Introducere

Istoriografia autohtonă a stăruit adesea asupra modelelor care au influențat civilizația românească în veacurile XIX-XX, în diferitele ei forme de manifestare, culturală, economică, socială ori politică. Într-un articol sintetic din 1993, Lucian Boia contura destinele unor modele occidentale ce au parcurs cultura română: francez, belgian, văzut ca o anexă a celui francez, englez, cu totul marginal, în opinia sa, precum și altele care au avut o soartă mai mult sau mai puțin strălucită (german, italian etc.)¹. Precizăm că fiecare dintre elementele evocate mai sus s-au bucurat de o atenție specială în istoriografia română; a se vedea, bunăoară, studiile lui Pompiliu Eliade, Nicolae Iorga, Dan Berindei sau Nicolae Isar pentru cazul francez; ale lui Aurel Filimon, Gheorghe Platon ori ale subsemnatului dedicate relațiilor româno-belgiene; ale lui Alexandru Duțu sau Vlad Georgescu relative la prezențele culturale engleze în imaginarul autohton; ale lui Zigu Ornea privitoare la influențele germane din gândirea politică și literară junimistă; ale lui George Lăzărescu ori Eugen Denize referitoare la interferențele italo-române; etc.

Intervenția noastră de acum, care se înscrie formal în direcția cercetărilor dedicate relațiilor franco-române, face parte dintr-un demers mai larg asupra căruia ne-am concentrat atenția în vremea din urmă cu privire la istoria conservatorismului

* O versiune în limba franceză a acestui text a văzut lumina tiparului în *Revue Roumaine d'Histoire*, XLVII, 3-4, juillet-décembre 2008, pp. 313-324. Acest text a fost prezentat în cadrul colocviului grupului franco-român de istorici, cu tema *France et Roumanie (1866-1877)*, organizat de Academia Română și Universitatea „Ovidius” (Facultatea de Istorie și Științe Politice), Constanța, 11-12 septembrie 2008.

¹ LUCIAN BOIA, *Les Roumains et les autres. La quête des modèles dans la société roumaine des XIXe et XXe siècles*, în *État des lieux en sciences sociales*, textes réunis par Alexandru Duțu et Norbert Dodille, Institut Français de Bucarest – l'Harmattan, Bucarest – Paris, 1993, pp. 39-45/pp. 41-42.

politic autohton, cu precădere asupra biografiei lui Constantin N. Brăiloiu. Ea caută să răspundă unor întrebări legate de maniera în care s-au raportat oamenii politici de orientare conservatoare, adepți consecvenți ai teoriei „formelor fără fond”, ceea ce îi făcea extrem de reticenti la împrumuturile culturale de orice origine ar fi fost ele, la modelul francez, în esență, cel mai prezent în societatea românească a secolului al XIX-lea și care a fost adesea echivalat cu occidentalizarea ei. Astfel, am încercat să vedem care au fost caracteristicile cele mai frecvente ale Franței în imaginarul conservator autohton, care au fost nuanțele sale pozitive ori negative, care i-au fost modelele sau imaginile concurente etc.

Pentru a răspunde acestor întrebări am ales să prezentăm câteva date din intervențiile politice ale lui Constantin N. Brăiloiu și Alexandru N. Lahovary din anii '60-'70 ai veacului al XIX-lea când s-au găsit împreună pe scena publică românească. Dar dincolo de această conjunctură temporală de ce am făcut o astfel de alegere? Pentru că amândoi erau apropiați prin opțiunea pentru ideologia conservatoare; desigur existau aici o seamă de nuanțe, căci făceau parte din generații politice diferite, cel dintâi fiind aproape de amurgul carierei, iar cel de-al doilea găsindu-se abia la începuturi. De asemenea, îi mai apropiau și anumite detalii biografice, cel mai însemnat, în opinia noastră, din perspectiva demersului de față, fiind acela că ambii lideri conservatori studiaseră la Paris, ceea ce însemna că aveau destule afinități cu civilizația franceză. Este îndeobște cunoscut faptul că, spre exemplu, Brăiloiu citea și scria epistole, chiar private, în franceză², iar Lahovary traducea cu mult har din Victor Hugo³.

Așadar, sprijinindu-ne pe aceste considerente teoretice, am stăruit în analiza noastră asupra articolelor politice publicate de cei doi eroi ai noștri în *Desbaterile* (jurnal ce apărea în cursul anului 1866), precum și asupra discursurilor pe care le-au rostit de la tribuna Parlamentului în perioada 1866-1877. Precizăm că intervențiile din Parlamentul României ale lui Constantin N. Brăiloiu au fost selectate din *Monitorul Oficial*, iar cele ale lui Alexandru N. Lahovary din volumul întocmit de Al. G. Florescu și intitulat *Discursuri parlamentare*, Tipo-Litografia și Fonderia de Litere Dor. P. Cucu, București, 1909.

² Amintim aici corespondența cu soția sa, Catinca ori cu amicii săi politici, Apostol Arsache și Barbu Catargiu (vezi, de exemplu, LAURENȚIU VLAD, „Din corespondența familiei Brăiloiu, 1847, 1861”, în *Sud-Estul și Contextul European. Buletin al Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române*, coord.: PAUL H. STAHL, volum îngrijit de LIGIA LIVADĂ-CADESCHI și LAURENȚIU VLAD, XI, 2001-2002, pp. 83-98 și „Din corespondența conservatorilor români, 1859-1861. Scrisori ale lui Barbu Catargiu, Constantin N. Brăiloiu și Apostol Arsache”, în *Analele Universității din București. Seria „Științe Politice”*, V, 2003, pp. 3-13).

³ Vezi, spre exemplu, capitolul IV din volumul lui GEORGE BENGESCU, *Câteva suvenire ale carierei mele. Ion Ghica, Vasile Alecsandi, Alexandru Lahovary*, Paul Lacomblez Éditeur, Bruxelles, 1899 sau broșura *Alexandre Lahovary, 1840-1897*, Imprimerie La Roumanie, E. S. CERBU, Bucarest, 1899, pp. 51-54.

Constantin N. Brăiloiu. Câteva date biografice⁴

Dar cine era Constantin N. Brăiloiu? Personajul nostru s-a născut la Craiova în ziua a treia a lui octombrie 1809 (după unii autori în 1810). Era fiul cel mare al lui Nicolae Brăiloiu și al Zoei (Zincăi) Vlădăianu (Vlădoianu), reprezentanți ai unor vechi familii boierești cu rădăcini ilustre în veacul al XVII-lea, în a căror familie mai veniseră pe lume alți cinci copii (George, Ioan, Casia, căsătorită Rosetti, Cleopatra, soția lui Grigore Racoviță și Maria, măritată Faca). Din prima căsătorie a lui Constantin cu Coralia Ghica nu au rezultat urmași. Însă cea de a doua soție a personajului nostru, Ecaterina (Catinca) Hagi Mosco, i-a dăruit trei fete și trei băieți (Maria, Olga, Zoe, Constantin, Alexandru și Nicolae; adăugăm aici că Nicolae și Maria Lahovary au fost părinții cunoscutului folclorist Constantin Brăiloiu).

De prin 1822 tânărul Brăiloiu a început să frecventeze școlile Sibiului, Genevei și Parisului. Pe 20 august 1830 devenea „bachelier ès lettres” la Sorbona; avea calificativele „bine” la greacă, istorie & geografie, „mediu” la latină și „suficient” la retorică. În paralel, tânărul Brăiloiu a încercat să obțină și un bacalaureat în drept. Așa cum era întocmită legea franceză în acea vreme, el ar fi trebuit să-l obțină numai dacă avea 12 înscrieri la cursurile Facultății de Drept și dacă susținea două examene anuale, în urma cărora i se elibera un certificat de aptitudini. Nu a reușit: vreme de doi ani (1829-1831) nu a putut să adune decât nouă „inscripții” la cursuri. (Peste ani, Constantin N. Brăiloiu a căutat să ofere copiilor săi o educație aleasă, așa cum o făcuse și tatăl său. Și a ales tot Parisul pentru aceasta, astfel că, prin 1864, unul dintre fii săi se găsea la studii la în capitala Franței.)

În anii '30-'50 ai veacului al XIX-lea Constantin N. Brăiloiu a fost magistrat ajungând chiar membru al Înaltei Curți de Justiție și președinte al Curții Comerciale, demnitate pe care a deținut-o efectiv în 1859. În 1838 și între 1841-1843 Constantin N. Brăiloiu se regăsea printre profesorii Colegiului Sfântul Sava, fiind titular la „drept criminalicesc”, iar apoi la procedură judecătorească civilă și comercială. După consumarea evenimentelor din vara anului 1848 devenea director al Eforiei Școalelor.

Din 1859 s-a dedicat politicii militante. Făcea parte din grupul conservatorilor munteni conduși de Barbu Catargiu, fiind alături de Apostol Arsache, Ioan

⁴ Mai nou despre Constantin N. Brăiloiu în studiile noastre *Constantin N. Brăiloiu (1809/1810-1889): esquisse de biographie d'un homme politique conservateur*, în *Traditionel, identité, modernité dans les cultures du Sud-Est européen: la littérature, les arts et la vie intellectuelle au XX-e siècle* (Actes du colloque international Bulgare – Français, 1-2 octobre 2004, Sofia), textes réunis par Roumiana Stantchéva et Alain Vuillemin, Éditions de l'Institut d'Études Balkaniques – Artois Presses Université, Sofia – Arras, 2007, pp. 275-289 sau *Conservatori români din veacul al XIX-lea: Constantin N. Brăiloiu, 1809-1889*, în *Conservatorismul românesc. Origini, evoluții, perspective*, coordonatori Liviu Brătescu și Mihai Chiper, Editura Pim, Iași, 2008, pp. 18-39. Câteva detalii biografice au mai fost reproduse într-o seamă de articole publicate de noi chiar în aceasta revistă.

Emanoil Florescu, Dimitrie Ghica etc. A avut în anii 1859-1862 o intensă activitate publicistică ocupându-se îndeaproape de destinul jurnalelor *Conservatorul Progresist* și *Unirea*. A fost deputat și senator în mai multe rânduri, începând din 1859 și până în 1876, reprezentând pe alegătorii doljeni și gorjeni. Secretar de Stat (1858-1859), membru al Comisiei Centrale de la Focșani (1859-1861), Constantin N. Brăiloiu a deținut apoi portofoliul Justiției în două rânduri în guvernele Barbu Catargiu (aprilie-mai 1861, ianuarie-iunie 1862). A îndeplinit și mandatele de primar al Bucureștilor (1873), de vicepreședinte al Senatului, respectiv de președinte al Adunării Deputaților (1876).

După 1876 Constantin N. Brăiloiu dispărea din viața politică; mai înregistrăm totuși prezența sa în dezbaterile publice din 1879 asupra revizuirii constituției. Se pare că s-a dedicat avocaturii, pe care o mai practicase în anii '50-'60 ai secolului al XIX-lea. În 1889 se stingea din viață la București, în a nouăsprezecea zi a lunii iunie, iar de atunci, odihnește la Cimitirul Bellu.

Alexandru N. Lahovary. Câteva date biografice⁵

Prin 1866 Constantin N. Brăiloiu colabora la jurnalul *Desbaterile*, care avea în componența comitetului său directorial, alături de Nicolae Blaremburg, I. A. Cantacuzino, Petre P. Carp, Pantazi Ghica, și pe tânărul doctor în drept Alexandru N. Lahovary. Acesta din urmă obținuse titlul cu un an înainte la Paris cu o teză dedicată dreptului de proprietate (*Du dominium, ou droit de propriété, en droit romain. Du régime de la propriété fincière au point de vue des droits réels qui peuvent en être détachés, dans l'ancien droit français et dans le droit actuel*, E. Thunot et Cie, Paris, 1865, 287 pp.). Alexandru N. Lahovary se găsea în capitala Franței încă din 1855; aici absolvise și liceul „Louis Le Grand”, iar apoi dobândise bacalaureatul în litere (1859), pentru ca, trei ani mai târziu, să devină licențiat în drept cu o lucrare despre obligațiile solidare (*De duobus reis constituendis seu de correalibus et solidaribus obligationibus – Jus Romanum. Des obligations solidaires – Droit Français*).

Alexandru era fiul cel mare al lui Nicolae Lahovary și al Eufrosinei Iacovachi. S-a născut pe 16 august 1840 (după unii autori în 1841) într-o familie în care au mai venit pe lume încă cinci copii, între care alți doi însemnați oameni politici conservatori, Ion și Iacob. Personajul nostru s-a căsătorit cu Simona Ghermani cu care a avut patru copii (Ioan, Ana, Simona, Pavel).

Tot prin 1866 Alexandru N. Lahovary își începea și activitatea politică propriu zisă fiind trimis în Cameră de alegătorii din județul Vâlcea, după ce fusese o vreme în magistratură activând în cadrul Tribunalului Ilfov (din 1865).

⁵ Mai nou despre Alexandru N. Lahovary în COSTEL IORDĂCHIȚĂ, *Familia Lahovary. Ascendență și destin politic*, Editura Carminis, Pitești, 2004, pp. 122-146.

S-a găsit uneori la aceeași tribună a Parlamentului României cu Constantin N. Brăiloiu. A fost deputat ori senator în diferite legislaturi vreme de aproape trei decenii și, în mai multe rânduri, ministru în guvernele lui Manolache Costache Epureanu, Lascăr Catargiu sau Teodor Rosetti, unde a deținut portofoliile Justiției (apr.-dec. 1870, oct. 1873-mart. 1876), Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor (nov. 1888-mart. 1889), precum și al Afacerilor Străine (mart.-nov. 1889, când a deținut și interimatul la Lucrări Publice, nov. 1889-febr. 1891, nov. 1891-oct. 1895). Un alt fapt demn de semnalat din cariera politică a lui Alexandru N. Lahovary este și acela că s-a găsit printre fondatorii Partidului Conservator în 1880.

În prima parte a anului 1897 Alexandru Lahovary se afla la Paris pentru a-și îngiji sănătatea. La un moment dat părea că este mai bine, motiv pentru care a luat drumul Bucureștilor. La Viena însă, o criză de angină pectorală l-a întors la Paris, unde s-a stins din viață în a patra zi a lunii lui martie.

Franța lui Constantin N. Brăiloiu

În numărul din 1 martie 1866 Constantin N. Brăiloiu publica în *Desbaterile* un articol intitulat sugestiv „Nerăbdările”⁶. Se referea strict la evitarea procedurilor de urgență în activitatea politică, mai ales în cea de legiferare, de structurare instituțională a societății românești ce traversa momente tensionate după abdicarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza. În opinia sa, actul politic trebuia să fie unul cumpănit, bine articulat, atent la realități, nu unul grăbit, formal sau teoretic. Ca orice conservator își sprijinea argumentația pe experiența trecutului și pe autoritatea modelului politic.

Astfel, aducea în prim plan maniera în care procedura de urgență, adoptată în regulamentele Adunării Elective, iar apoi nerabdarea în conduita politică ar fi condus, în opinia sa, la lovitura de stat 2 mai 1864. Semnificativă pentru tema noastră este precizarea lui Constantin N. Brăiloiu că Adunarea Electivă era o instituție care acționa regulat, în timpuri normale și era strict constituțională, așa încât „procedurile de urgență”, specifice numai structurilor revoluționare franceze, nu-și aveau rostul. Referința la Revoluția franceză în acești termeni era una normală în imaginarul conservator. De altfel, conservatorismul politic european se construise pe această atitudine, iar cel românesc, nu făcea excepție.

Constantin N. Brăiloiu își urma raționamentul dezvoltând aceste aserțiuni printr-o comparație a regimurilor politice francez și britanic. Regăsim aici modelul pripit al „procedurilor de urgență”, care a dominat istoria politică franceză, precum și cel argumentat, cumpătat și reflexiv al lumii britanice:

⁶ C. N. BRĂILOIU, *Nerăbdările*, în „Desbaterile”, I, 3, 1 martie 1866, pp. 10-11.

„Să dăm o ochire retrospectivă în istoria la cele două popoare ce stau astăzi în capul civilizațiunii, la Franția și Anglita. Franția de șaptezeci de ani a trecut prin vreo douăzeci de guverne și prin tot atâte constituțiuni și astăzi o vedem plângându-se că n-are libertăți și se luptă a le dobândi. Anglita de doi secolii întregi își păstrea unul și același guvern, cu o singură dinastie, cu instituțiuni liberale pe care le desvoltă din ce în ce mai mult.

De ce această diferență?

Pentru că Franția a procedat cu nerăbdare în reformele ei, de urgență, cu teorii a priori, prin constituante, mod de procedare care pune periodicesce în chestia ființei chiar a societății și dă așa nascere la toate întinsăturile partidelor, încât constituțiunile Franței sunt pline de consecuenți.

Anglita, din contra, cu spiritul ei practic, a fugit totdeauna de teorii a priori, nu cunosce urgența și nerăbdarea în procedările ei constituționale, nu s-a adresat la nici o constituantă ca se facă o constituțiune, și tote reformele ce face treptat, dupe lungi debateri, dupe matore chipsuiri, dupe ce reforma intră prin discuțiuni prealabile, și prin luptă intelectuală, în sângele și în vinele fiecărui Engles. De aceea vedem la dânșii un respect religios pentru legalitate și nu-și mai găsesc omeni care să cutese măcar a visa la loviri de stat.

Să imităm și noi dar pe Englesi de astă-dată în reformele și în instituțiunile nouă ce cerem; să nu ne grăbim, să nu fim nerăbdători; și să le discutăm în presă cum se cuvine între oameni inteligenți și iubitori de patrie, lăsând și corpul(or) leguitoare și consiliulul de stat libertatea de acțiune și libertatea de cugetare.”⁷

Argumentația lui Constantin N. Brăiloiu, ca și exemplul său (comparația între sistemul politic britanic și cel francez, așa cum am mai spus, o temă clasică a conservatorismului secolului al XIX-lea, venită pe filiera lui Edmund Burke⁸), erau de regăsit în epocă într-una din scrierile unui colaborator apropiat al său, Barbu Catargiu⁹, cel dintâi prim-ministru unic al Principatelor Unite, care evalua în aceeași manieră cele două modele, pronunțându-se ferm pentru cel dintâi, care era, în opinia sa, expresia cea mai netă a bunei guvernări.

Constantin N. Brăiloiu a mai folosit raționamentul politic din *Nerăbdările și într-o intervenție din Senatul României*, în care lua în discuție proiectul de regulament

⁷ *Ibid.*, p. 11.

⁸ EDMUND BURKE, *Reflecții asupra Revoluției din Franța*, traducere, studiu introductiv și note de Mihaela Czobor-Lupp, Editura Nemira, București, 2000, pp. 302-303: „Aș vrea să cred că, oricare ar fi ei, compatrioții mei ar prefera mai degrabă să le propună drept exemplu vecinilor lor [propria] constituție [...], decât să se inspire de la ei pentru o îmbunătăți pe a noastră [...]. Chiar și în împrejurările în care au dat dovadă de o hotărâre nestrămutată, strămoșii noștri au avut ca principiu călăuzitor acela de a nu avansa decât purtați de prudență politică și ferindu-se cu grijă de orice exces [...]. Să imităm dar prudența lor, dacă vrem să merităm soarta lor fericită sau dacă vrem să conservăm moștenirea pe care ne-au lăsat-o. Să le desăvârșim opera dacă vrem, dar să facem astfel încât să o conservăm; și să rămânem pe terenul solid al constituției engleze, mulțumindu-ne să-i admirăm de departe mai degrabă, decât să-i urmăm pe aeronauții Franței în zborul lor disperat către înalțuri.”

⁹ Vezi, *État social des Principautés danubiennes*, Imprimerie Bols-Wittouck, Bruxelles, 1855, p. 29: „C'est pourquoi il est mille fois plus désastreux pour un pays d'avoir des bonnes lois qu'on foule aux pieds, que d'en avoir de médiocres qu'on respecte et même de n'en avoir du tout. En Angleterre, on se soumet aux lois existantes même les plus contraires à notre siècle, et n'on fait de nouvelles qu'avec beaucoup de circonspection. En France, on a changé quatre ou cinq chartes depuis une soixantaine d'années. Lequel de ces deux pays pourtant, nous le demandons, est le mieux gouverné?”

de funcționare al respectivei camere (ședințele din 11 și 13 ianuarie 1867)¹⁰. Se ridica tot împotriva „procedurii de urgență”, de care ar fi putut să uzeze Senatul. Era mult mai tranșant în afirmații de această dată în favoarea „Englitterei”, care era „bătrână în regimul parlamentar” și nu cunoștea „sistemul de urgență”. Totodată, se dovedea mult mai explicit în ceea ce privea cazul francez care inspirase acest tip de acțiune politică: procedura, spunea el, a fost pusă pentru prima oară în lucrare în zilele lui 1789, atunci când „adunarea revoluționară... concentrase toate puterile statului... puterea executivă și legislativă”. Era evident că într-o atare situație, Adunarea franceză era constrânsă să apeleze la „procedurile de urgență” pentru a guverna, căci găsimu-se într-o stare excepțională (revoluționară), avea nevoie de măsuri excepționale (revoluționare), așadar de o coordonare rapidă între legislativ și executiv. Constantin N. Brăiloiu preciza și faptul că regulamentele camerelor belgiene cunoșteau procedeul, dar el fusese adoptat după o revoluție și în plus nu a fost nicicând folosit. Senatorul conservator își încheia cuvântul exprimându-și temerea ca nu cumva puterea executivă de după 1866 să fie acaparată de asemenea practici, cu atât mai mult cu cât au existat precedente (aluzie implicită la momentul loviturii de stat din 2 mai 1864).

Aproape un deceniu mai târziu, Constantin N. Brăiloiu făcea dovada consecvenței sale politice, atașată unui ideal al ordinii și, în consecință, al prevenirii oricărui prilej de tulburare în spațiul public. Într-o intervenție din Adunarea Deputaților, în ședința din 25 noiembrie 1875, liderul conservator își exprima din nou reticența față de modelul politic francez¹¹. Era vorba de practica parlamentară a adreselor pe care legislativul le trimitea Principelui în debutul unei sesiuni. El critica atunci influența franceză, manifestată la începuturile regimului parlamentar românesc, prin care adresa către Principe avea un ton polemic, ce ducea la exprimarea fățișă a neîncrederii în executiv, inclusiv în ramura reprezentată de Suveran. Aceasta dădea ocazia unor discuții pătimașe în parlament și a unor agitații politice care nu puteau decât să tulbure bunul mers al instituțiilor. Influențele nefaste ale acestei practici asupra stabilității politice franceze, ca și asupra regimului parlamentar românesc, atât timp cât a practicat sistemul, erau pentru liderul conservator de natura evidentei.

*

Dar Franța nu avea numai aceste coordonate în imaginarul politic al lui Constantin N. Brăiloiu. În intervențiile sale din Senat și din Adunarea Deputaților liderul conservator aprecia conjunctural, în funcție de natura argumentației proprii, o seamă de personalități politice franceze sau anumite situații pe care le întâlnea în spațiul public din Hexagon, pe care le ridica la rang de referință, de model.

¹⁰ *Dezbaterile Senatului României. Sesiunea 1866-1867* (în continuare *DS*), Imprimeria Statului, București, 1869, ședința din 11 ianuarie 1867, pp. 170-171, respectiv din 13 ianuarie 1867, p. 174.

¹¹ *Monitorul Oficial al României* (în continuare *MO*), 268, 4 (16) decembrie 1875, ședința din 25 noiembrie 1875, p. 6375.

Astfel, când a fost acuzat de un coleg senator că este o crimă să susțină importul liber de cereale în România, el îi răspundea cu ironie că se află în compania unor „criminali” iluștri, precum „Napoleon al III-lea în Franca” și „Robert Peel în Anglita” (ședința din 16 februarie 1867 a Senatului României)¹². De asemenea, deși era reticent față de Revoluția franceză și de consecințele acesteia, nu s-a sfiit să-i citeze pe doi dintre deputații Constituantei franceze din 1790, pe Barnave și Merlin, ale căror argumente, care statorniceau ideea ca să „se instituie o Curte de Casațiune lângă Adunarea Legislativă”, i-au fost necesare pentru a justifica opoziția sa pentru transferul Curții de Casație și Justiție la Iași (ședința din 30 martie 1867 a Senatului României)¹³.

În fine, în alte situații elogia buna administrare spațiului urban pe care o făcea municipalitatea din Paris în comparație cu cea a autorităților bucureștene, care aveau în fața lor un teritoriu de trei ori mai mic decât capitala Franței și o populație de șapte ori mai redusă numerică (ședința din 7 aprilie 1867 a Senatului României)¹⁴. Sau aprecia buna funcționare și unitatea curților de justiție franceze (ședința din 9 decembrie 1875 a Adunării Deputaților)¹⁵. Însă părea să fie reticent la sistemul monetar cu două etaloane (aur și argint), un posibil model pentru România, practicat de țările Uniunii Latine și, desigur, și de Franța (ședința din 2 martie 1876 a Camerei Deputaților)¹⁶.

Franța lui Alexandru N. Lahovary

Într-o ședință a Camerei Deputaților din 16 decembrie 1871 Alexandru N. Lahovary evoca atitudinea pe care au avut-o guvernul și camerele României în vremea conflictului franco-german. Considera că a fost una în deplină concordanță cu datoria de recunoștință ce o aveau românii față de susținerea pe care au primit-o din partea Franței lui Napoleon al III-lea după încheierea războiului Crimeii:

„Cred și vom crede totdeauna că această atitudine a fost demnă, a fost cuviincioasă, a fost corectă, a fost conform cu sentimentele de recunoștință ce trebuie să le avem către Franca și totodată cu pozițiunea ce i-a făcut tractatele sub garanția tuturilor marilor puteri ale Europei. Această atitudine francă a fost declarată de la început. Această țară n-a putut să refuze un sentiment de simpatie marelui Imperiu francez, căruia îi datorăm autonomia, existența noastră politică și toate drepturile importante cari sunt constatate în Tratatul de la Paris și cu cari unii astăzi voesc să se joace așa de lesne.

Ne aduceam aminte atunci, și țară și guvern, de sângele generos vărsat cu profesiune în Crimeia; ne aduceam aminte atunci de milioanele cheltuite de Franța pentru noi în acel război și de sprijinul desinteresat și perfect ce ne-a dat această putere în chestiunile dificile. Această

¹² *DS*, ședința din 16 februarie 1867, p. 417.

¹³ *Ibid.*, ședința din 30 martie 1867, pp. 614-615, 651-652.

¹⁴ *Ibid.*, ședința din 7 aprilie 1867, p. 772.

¹⁵ *MO*, 275, 13 (25) decembrie 1875, ședința din 9 decembrie 1875, p. 6604.

¹⁶ *Ibid.*, 69, 27 martie/8 aprilie 1876, ședința din 2 martie 1876, p. 1895.

țară nu putea să refuze d-ai trimite chiar din depărtare, în momente supreme ca acelea, o mărturie de simpatie, o mărturie de recunoștință. Cred că marele Imperiu german și oamenii care îl conduc, cărora nu li se poate presupune sentimente base și mai prejos de dânsii, mai prejos de poporul pe care-l guvernează, n-au putut în acea ocaziune să ne reproșeze nimic.”¹⁷

Această imagine pozitivă era una generală în imaginarul politic românesc indiferent de opțiune politică. Ea reprezenta, din punctul de vedere al intervenției noastre, și o consecvență în gândirea politică a lui Alexandru N. Lahovary, căci idei asemănătoare am regăsit și într-un articol pe care l-a publicat în martie 1866 în *Desbaterile*; el spunea acolo, referindu-se la importanța Franței în diplomația europeană, că „cheul d’Orsay... a devenit... un al doilea munte Sinai pentru Români”¹⁸.

În general, Alexandru N. Lahovary, filo-francez convins, așa cum îl prezentau contemporanii (George Bengescu, spre exemplu) ori panegirice ce au văzut lumina tiparului la puțin timp de la moartea sa, și-a exprimat adesea admirația pentru oamenii politici sau economiștii francezi, Mirabeau¹⁹, Thiers²⁰ sau Bastiat²¹, pe care i-am găsit citați în conferințele ori în discursurile sale. De asemenea, a considerat Franța în anumite puncte ale legislației sale drept un model benefic pentru România (a se vedea, spre exemplu, argumentația sa la dezbaterile proiectului de act normativ de înființare a poliției rurale – ședința Camerei Deputaților din 25 aprilie 1868²²; sau cele prezentate cu ocazia discuției asupra abrogării unui articol din Codul Civil – ședința Adunării din 20 ianuarie 1870)²³.

În fine, avea conștiința netă că, măcar din punct de vedere al „civilizațiunii și a prosperității materiale”, Hexagonul era un stat „mult mai înaintat” decât multe dintre monarhiile ori republicile din Europa sau din lume. Într-un discurs în care susținea prezența României la Expoziția universală de la Viena (1873), el preciza explicit acest lucru, poziționând Franța alături de Anglia într-o asemenea ierarhie (ședința Camerei Deputaților din 15 decembrie 1872)²⁴. Dar era convins că Anglia era deasupra Franței în ceea ce privea capacitatea ei de a crea avuție (ședința Adunării din 25 mai 1868)²⁵.

*

¹⁷ ALEXANDRU N. LAHOVARY, *Discursuri parlamentare*, I, culese de AL. G. FLORESCU, Tipo-Litografia și Fonderia de Litere Dor. P. Cucu, București, 1909, ședința Camerei din 16 decembrie 1871, pp. 362-363 (cum de la p. 300 avem o eroare de paginație, astfel că p. 300 redevine 273, în realitate, citatul nostru s-ar găsi la pp. 390-391).

¹⁸ A. N. LAHOVARY, „România în fața diplomației”, în *Desbaterile*, I, 4, 3 martie 1866, p. 14.

¹⁹ *Id.*, „Viața lui Mirabeau”, în *Desbaterile*, I, 6, 8 martie 1866, pp. 22-24 (al treilea articol dintr-o serie de trei, care reproduceau o conferință susținută de omul politic conservator la Ministerul Cultelor).

²⁰ *Id.*, *Discursuri parlamentare*, I, ședința Camerei din 13 ianuarie 1867, p. 7.

²¹ *Ibid.*, p. 8.

²² *Ibid.*, ședința Camerei Deputaților din 25 aprilie 1868, pp. 77-78.

²³ *Ibid.*, ședința Camerei Deputaților din 20 ianuarie 1870, pp. 200-201.

²⁴ *Ibid.*, ședința Camerei Deputaților din 15 decembrie 1872, p. 419 (p. 447).

²⁵ *Ibid.*, ședința Camerei Deputaților din 25 mai 1868, p. 96.

Ca orice conservator, Alexandru N. Lahovary era un critic al Revoluției franceze, dar partaja cu ideologia acesteia principiile *Declarației Drepturilor Omului și Cetățeanului*, așa cum mărturisea în conferința sa despre Mirabeau, publicată prin martie 1866 în *Desbaterile*²⁶. Dar chiar dacă vorbea de „generozitatea” Revoluției de la 1789, universală prin declarația sa programatică și prin diseminarea ei europeană, în comparație cu „egoismul” național al Revoluției engleze²⁷ (iată o altă dimensiune a acestei comparații, dar trebuie să avem în vedere că personajul nostru era foarte tânăr pe atunci), tânărul politician reflecta asupra caracterului distructiv pe care l-a avut Adunarea franceză, care acaparase toate puterile în stat, subordonându-și executivul și, implicit, situându-se deasupra Regelui²⁸. Aici, spunea el, s-ar fi despărțit Mirabeau, pe care îl admira sincer, de Revoluție²⁹. Căci Mirabeau ar fi fost, în opinia sa, un legalist, iar atâta vreme cât libertățile fuseseră statornicite, abuzurile Vechiului Regim sancționate, puterile publice ar fi trebuit să-și găsească făgașul normalității. Nu a fost așa; Adunarea și, odată cu ea, Revoluția franceză au căzut pe panta violențelor politice, înlocuind „vechiul despotism monarhic” cu „puterea nemărginită a corpurilor”, care a produs „despotismul măreț, dar spăimântător al Convenției Naționale, urmat în fine (de) despotismul strivitor al tiraniei soldățești”.

Din cele prezentate de noi ar putea părea că liderul conservator era întrucâtva înclinat spre dominația legislativului față de celelalte puteri publice. Epitetul „măreț” atașat „despotismului” Convenției Naționale ne duce cu gândul la o atare interpretare. În fapt, este vorba de o reacție firească a viitorului om politic conservator, care se va pronunța în varii rânduri asupra faptului că legislativul era, în opinia sa, cheia de boltă a regimului constituțional³⁰. De aceea poziția în care s-a găsit la un moment dat Adunarea franceză i s-a părut „măreață”. Numai că „măreția” s-a stins atunci când a acaparat total celelalte puteri publice și a devenit „însăimântătoare”.

Așadar, ca și Constantin N. Brăiloiu, Alexandru N. Lahovary se arată reticent, măcar în textul dedicat lui Mirabeau față de modelul politic francez. Este în mod evident explicabil din punctul de vedere al opțiunii sale conservatoare. Alexandru N. Lahovary părea mai degrabă atras de modelele politice britanic (inclusiv cel american) și belgian³¹, sisteme care se regăseau frecvent și în argumentațiile lui Constantin N. Brăiloiu.

*

²⁶ AL. LAHOVARY, „Viața lui Mirabeau”, pp. 22-24.

²⁷ *Ibid.*, p. 24.

²⁸ *Ibid.*, p. 23.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Vezi, de exemplu, *id.*, „Discursuri parlamentare”, I, ședințele Camerei Deputaților din 3 iunie 1868 și 5 noiembrie 1871, pp. 107, 378-356 (pp. 379-384).

³¹ *Ibid.*, pp. 108-109, 112-113. Vezi, de asemenea, intervenția sa în dezbaterile Camerei Deputaților din 22 februarie 1872, p. 392 (p. 422).

Încheiere

Ca o concluzie la aceste scurte notații putem spune că în imaginarul conservator, cel puțin în cazurile Constantin N. Brăiloiu și Alexandru N. Lahovary, Franța nu era un model politic (în sens de regim politic, constituțional) funcțional, de urmat în România. În competiția cu modelul englez (anglo-saxon, căci aici intrau uneori și Statele Unite ale Americii), respectiv cu cel belgian, Franța se situa cu certitudine într-o poziție subalternă.

Totuși, în viziunea celor doi oameni politici, francofilii în mod evident, atât prin educație, cât și prin afinități culturale, Franța nu putea, măcar conjunctural, adică strict legat de logica argumentației, a discursului, să nu fie un reper de civilizație ori de eficiență administrativă, economică și uneori de legislație pentru România. Trebuie să precizăm că această din urmă percepție nu avea nicidecum vreo legătură cu opțiunea conservatoare a lui Constantin N. Brăiloiu și Alexandru N. Lahovary. Era un loc comun al imaginarului cultural autohton, care reproducea, indiferent de poziționare politică, socială ori culturală, panegirice Franței imperiale, căreia românii erau convinși că-i datorau existența lor națională. Să nu uităm un alt loc comun al acestui imaginar, ilustrat în cazul nostru de Alexandru N. Lahovary: oamenii politici români erau încredințați că datorau Franței de la 1789 idealurile *Declarației Drepturilor Omului și Cetățeanului*.

FRANCE IN THE POLITICAL IMAGINARY OF THE ROMANIAN CONSERVATIVES. A CASE STUDY: CONSTANTIN N. BRĂILOIU AND ALEXANDRU N. LAHOVARY (1866-1877)

Summary

In the conservative imaginary, at least in the cases of Constantin N. Brăiloiu and Alexandru N. Lahovary, France was not deemed a functioning political model (i.e., a political or constitutional regime) that Romania should have followed. Compared with the English political model (or rather with the Anglo-Saxon one, since the reference sometimes included the United States of America) and with the Belgian regime, France was certainly a less favoured option.

However, without exception and despite all discursive artifice, in the perspective of these two politicians, who were evidently Francophile, both by education and by cultural affinities, France undeniably remained a landmark of civilization or administrative and economic efficiency, and sometimes a beacon of legal inspiration. It must be said that the latter perception was in no way related to Constantin N. Brăiloiu and Alexandru N. Lahovary's conservative convictions. It was commonplace in the local cultural imaginary, which, regardless of one's political, social or cultural affiliation, repeated the encomiastic mantra dedicated to imperial France, to whom the Romanians were convinced that they owed the existence of their nation. In fact, one should not overlook another typical belief of this political imaginary, which is illustrated in our case by Alexandru N. Lahovary: the Romanian politicians were persuaded that the ideals included in the *Declaration of the Rights of Man and of the Citizen* were exclusively due to the France of 1789.

Keywords: Romanian conservatives, political (cultural) imaginary, French political model, English political model.